

GÜNÜMÜZDE YENİ DİNİ ANLAYIŞLAR

İslâm dini, medeniyeti ve coğrafyasının bugün içinden geçtiği ve belki de tarihin bu en zorlu sürecinde bütün Müslümanların hayatî meselesi, hiç şüphesiz, din konusunda doğru ve sahih bilgi üretme meselesidir. Ölümün, vahşetin, dehşetin ve şiddetin tüm korkunçluğuyla yaşandığı İslâm coğrafyasının her şeyden önce doğru bilgiye, hikmetli söze ve derin irfana ihtiyacı vardır. Bugün kendisinden gururla bahsettiğimiz İslâm medeniyeti bilgi, hikmet ve marifetle yoğrulmuş iman, akıl ve ahlâkla inşa edilmiştir.

İslâm medeniyetinde ilk kırılma, bilginin dinî ve gayr-i dinî diye ikiye ayrılmasıyla başlamıştır. İslâm'ın muhatabı insandır. İlâhî hitap insanın aklınadır. Mükellefiyet insanın idrakinedir. İnsan yeryüzünü imar ve inşa ederken din kılavuzdur. Esas olan hem bu dünya hem de ahiret saadetini istemektir. Zira dünya ahiretin tarlasıdır. Cennet, tohumlarını bu dünyada ektiğimiz bir bahçe; cehennem, ateşini bu dünyadan götürdüğümüz bir ocaktır. Ne dünya ile ahireti birbirinden ne de hayatı dinî ve gayr-i dinî diye ayırabiliriz. Bugün en temel meselelerin başında bu ikilem gelmektedir. Değerler algısı hırpalanmış günümüz İslâm dünyası, ne kendi medeniyeti ve zenginliğinin farkındadır; ne de farklı dinî anlayışları zenginliğe ve medeniyete dönüştürme gücüne sahiptir. Kargaşayı körüklemek isteyenlerin elinde farklılıklarımız düşmanlıklara dönüşmüş, idraklerimiz tutulmuş, basiretimiz bağlanmış. Nice zamandır bilgiyle arasına mesafe koyan İslâm toplumları, her geçen gün maalesef cahiliye döneminin anlayışına bir adım daha yaklaşmakta, gerek duygusal gerekse düşünsel anlamda birbirlerine yabancılaşmaktadır.

Böyle bir ortamda İslâm âlimi, entelektüel ve bilim adamlarının omuzlarındaki sorumluluk ağırlaşmaktadır. Bu sorumluluk, dinî ve gayr-i dinî tasnifine girmeden, aklı ve vahyi karşı karşıya getirilmeden ilim, hikmet ve marifeti ahlâk, adalet ve merhametle mezcedecek bir bilginin üretim, eğitim ve öğretimi mevzuunu daima bir mesele, bir dert ve bir gaye hâline getirmektir. Aksi takdirde İslâm medeniyeti söylemleri sadece geçmişle avunmanın ve çağımızda yaşananlara karşı bir savunmanın ötesine geçemeyecektir. Bizler, sadece geçmişte var olanlarla günümüzü inşa edemeyiz. Dün ve tarih, bizim için sadece ibret ve örnek almaktır. Ne dün olduğu gibi bugüne gelir, ne de bugün olanlar olduğu gibi kabul edilebilir. Her zaman ve zeminde ilâhî hitabın muhatapları olarak bizler, mükellefiyetlerimizi müdrük iş ve eylemler üretmek zorundayız. Bunlar da eşref-i mahlûk olarak yaratılan insanın hilâfet görevleridir. Buna göre insan, yeryüzünde fitne ve fesat çıkarmayacak, bozgunculuk yapmayacak; yeryüzünü imar ve inşa edecek; bilgiyi, hikmeti ve marifeti rehber edinecek; adaletle hükmedecek, kâinatı ve tabiatı emanet bilecek, maruftan yana münkerin karşısında olacak, her zaman zulmün ve zalimin karşısında mazlumun ve mağdurun yanında duracaktır. Onun davası sadece ve sadece ahlâk, adalet ve merhamet olacaktır. Bütün mahlûkata şefkatle bakacak, bu dünyada yapıp ettiklerinden dolayı hesaba çekileceğini bilecektir. İşte İslâm medeniyeti böyle bir bilinç üzerine inşa edilmiştir. Bugün İslâm dünyası, mensubu olduğu dinin ve onun var ettiği medeniyetin ne kadar farkında olduğunu düşünmek ve kendi öz eleştirisini yapmak durumundadır.

İslâm, insanlık için sadece sözle bulunulacak bir barış ve esenlik temennisinden ibaret değildir. Allah'ın barış ve esenlik çağrısı, insana bütün güç ve kudretini bu uğurda sarf etme, Allah'ın kulları arasında hikmet ve adaletle hükmederek süflü çıkar çatışmalarını sulh ve uzlaşmayla sona erdirmeye sorumluluğu yüklemektedir. İşte İslâm medeniyeti, bu sorumluluğun tarih sahnesinde yerine getirilmesiyle Allah'ın insanlığa lütfettiği göz kamaştırıcı bir ödüldür.

Müslümanlar, sadece kendi yurtlarında barış ve sükûneti sağlamakla kalmamış, aynı zamanda yeryüzünü selâm ve eman yurdu hâline getirmek üzere beldeleri, kıtaları ve denizleri mescit edinmişlerdir. İslâm medeniyeti, Allah için çarpan rikkatli yüreklerin, Allah'a yönelmiş huşu ve muhabbetin; beldelere, insanlara, toplumlara ve bütün mahlûkata şefkat, merhamet ve hizmet olarak yansımından ibarettir.

Varisi olmakla Rabbimize hamdettiğimiz bu medeniyetin hâlihazırdaki temsilcileri olarak uzamış bunalım dönemlerinin ardından bugün, Müslüman yurtlarının içine sürüklendiği derin krizlerin orta yerinde sorumluluğumuz gerçekten çok büyüktür. Din-i Mübin-i İslâm, yükümlülükleri karşısında süflü mazeretlere sığınmayı değil, emaneti kuşanmayı; sırf dünyevî tatminler için zenginlik ve refahı putlaştırmayı değil, Allah'a kulluk ve kullarına hizmet için yeryüzünün zenginliklerini adaletle paylaşmayı; mağdur ve mazlum insanları zulmün karanlıklarından Allah'ın aydınlığına ulaştırmayı emreder.

Bugün ateş çemberinin ortasında yer alan ülkemizin, hâlâ bir esenlik ülkesi olarak umut vaat etmeye devam ediyor olmasında pek çok sebebin yanında, din eğitimi ve öğretimi ile din hizmetlerini başından beri ciddîye alarak bugünün dünyasında ikame etmeye çalışmasının payı asla göz ardı edilemez. Bu konularda her ne kadar ülkemizde zaman zaman bazı kırılmalar yaşanmış olsa da din eğitimi ve din hizmetleri diğer İslâm ülkelerine nazaran çağımız şartlarında daha sağlıklı bir zeminde seyretmektedir. 14 asırlık bilgi ve medeniyet birikimiyle doğru ilişkiler kuran, Kerim Kitab'ın ayetleriyle tabiatın ayetlerini aynı hakikatin dile gelişleri olarak anlamaya çalışan; ulûm-u diniyye ile fen ve sosyal bilimleri, ilâhiyat eğitimiyle hikmet ve felsefeyi birlikte veren bir eğitim anlayışının ve kurumların varlığı, hiç kuşkusuz, bu zemini bizlere sağlamıştır. İmam-hatip liseleri ve ilâhiyat fakülteleri gibi eğitim kurumlarımızda üretilen bilgiyi toplumun ve insanlığın istifadesine sunan Diyanet İşleri Başkanlığımızın varlığı, gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında barış, güven ve huzur vesilesidir.

Ülkemizin en küçük yerleşim birimlerinden büyükşehirlerine, Afrika'nın uçlarından Lâtin Amerika ve Karayip Adaları'na kadar yerkürenin hemen her yerine, gerek yurt dışındaki millet varlığımıza, gerek gönül coğrafyamıza ve gerekse dünya Müslümanlarına götürülen hizmet ve faaliyetler, Başkanlığımızı küresel ölçekte hizmet sunan uluslararası bir kurum hâline getirmiştir. Bu durum, ülkemiz için hem büyük bir imkân ve fırsat hem de bizleri iman ve aşkla coşturan çok önemli bir husustur. Ancak itiraf etmek isteriz ki, 14 asırlık büyük bir mirası günümüze taşıma, onu bilme, doğru anlama, doğru yorumlama; yaşadığımız çağın devasa sorunlarını çözme ve gelecek nesillerin ihtiyacına göre yeni bir medeniyet inşa etme hususlarını dikkate aldığımızda hâlihazırda ürettiğimiz bilgi ve sunduğumuz hizmetleri yeterli görmek mümkün değildir. Bugün ülkemizin, gerek bölgemizde gerek gönül coğrafyamızda ve gerekse tüm dünyada bir umut adası olması, diğer konularda olduğu gibi dinî-ilmî sahalarda da bir başvuru mercii hâline

gelmesi, çabalarımızı, çalışmalarımızı, kurum ve müesseselerimizi yeniden gözden geçirmemizi zorunlu kılmaktadır.

Günümüzde İslâm toplumlarının karşı karşıya kaldığı çatışmalara mesnet teşkil eden farklı dinî anlayışlar, İslâm'ın evrensel mesajlarını görmezden gelerek kendi dar kalıpları doğrultusunda İslâm'ı temsil etme iddiaları bulunmaktadır. Bugün her ne şekilde olursa olsun İslâm'ı anlama ve yaşama biçimleri bir şekilde tarihsel köklere dayanmaktadır. Ancak medeniyetimizin haricî ve dâhilî sadmelerin etkisiyle kırılmalar geçirdiği uzun yıllarda sömürgelerin, istilâların, işgallerin, istibdatların ve travmatik dönüşümlerin gölgesinde oluşan yaralı bilinçler, tercih ettikleri yol ve yöntemlerle uç noktalara savrulmuştur. Bunun bir nedeni de çağımızın egemen bilgi üretim mekanizmalarının, bilgiyi gücün ve hakikatin yegâne kaynağı olarak görmesi, pozitivist eğitim anlayışının bir şekilde dini anlama biçimlerine de yansımalarıdır. Ayrıca çağımız ideolojiler çağıdır. İdeolojiler kendi hakikatlerini sloganlaştırıp onların uğruna mücadele etmeyi esas alırlar. Maalesef çağımızda birtakım İslâmî hareketler, kendilerini ideolojilerin tesirinden kurtaramamışlardır. Diğer yandan sömürgecilik döneminde başlayıp halen devam eden Hristiyan misyonerliğin bir eğitim ve yardım hareketi görüntüsü altında dünyada kendine bir alan açarak birçok bölgede güç ve nüfuz kazanmış olması da dikkatle incelenmesi gereken bir durumdur. Bu noktada Hristiyan misyoner organizasyonu ve faaliyet tarzını kendine örnek alan bazı dinî yapıların, güç ve çıkar ağına dayalı bir çalışma ağı oluşturarak kendi dinî söylemlerini tüm dünyaya model olarak sunmaları da calib-i dikkattir. Bütün bunların neticesinde oluşan anlayışlar, farklılıkları yok kabul etmekte ve kendisi gibi düşünmeyenleri kolayca hakikatin dışına itmektir.

Bu çerçevede modern zamanlarda ortaya çıkan nevezuhur dinî tezahürlerden biri var ki, İslâm'ın cihanşümül hak ve adalet anlayışına; sevgi, şefkat ve rahmet mesajına gölge düşürmüş, medeniyet yürüyüşünü sekteye uğratmış, Batı dünyasında İslamofobinin oluşmasına sebep olmuş ve medeniyetler arası çatışma üretmek isteyen görüş ve çıkar odaklarının maşası hâline gelmiştir. Afrika'nın paylaşımı ve sömürgeleştirilmesi, Afganistan'ın işgali, Bosna ve Çeçenistan savaşları, Körfez Savaşı ve Irak'ın işgali, Libya ve Suriye'nin parçalanması ve bu coğrafyaların iç savaflara sürüklenmesi gibi İslâm dünyasının dinî ve kültürel fay hatlarını sarsan büyük acılardan sonra bu anlayış sömürge, şiddet, savaş, işgal ve istibdatların gölgesinde yetişen yaralı bilinçlerin, mağdur ve mazlum kimliklerin, hatta Batıda varlıkları ve kimlikleri yok sayılarak ötekileştirilen genç kuşakların, uğruna canlarını verdikleri ve insanları hunharca katlettikleri bir kurtuluş ideolojisine dönüşmüştür. İslâm dünyasının sorunlu bölgelerinde varlığını kuvvetlendiren bu anlayış, İslâm'ın ilk fitne hâdiselerinde ortaya çıkan Haricî unsurların düşünce, tavır ve diliyle de birleşince bugün itibarıyla Din-i Mübin-i İslâm ve İslâm toplumları için en büyük sorun hâline gelmiştir. Söz konusu anlayış, mutlaka tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirilmelidir.

Şöyle ki; İslâm medeniyeti ve toplumlarında değişik ekol, mezhep ve meşreplerin var olduğu bilinen tarihsel bir gerçektir. Mezhepler, başlangıçta siyasî sebeplerle ortaya çıkmış olsalar da zamanla dinî hüviyetleri ağırlık kazanmış, İslâm'ı anlama ve uygulamada zengin bir birikim oluşturmayı başarmıştır. Kur'an ve Sünnetin anlaşılması ve dinin pratik hayatta uygulanmasıyla ilgili bir yöntem tartışması başından beri hep var olmuştur. Mezheplerin olgunlaşmasından epeyce zaman geçtikten sonra hakikatin

geçmişte belirlendiği, dinin “selef” olarak nitelenen ilk nesiller tarafından en mükemmel biçimde anlaşılıp yorumlandığı şeklinde bir görüş ortaya çıkmış, Müslümanlar, ağır bunalımlar altında karşı karşıya kaldıkları problemlerle mücadele etmek yerine selefin çözümleriyle yetinmeye başlamıştır.

Tarih boyunca İslâm medeniyetinde egemen olmayan, şaz ve marjinal kalan bu anlayış, önceleri tamamen selef ve dinî metinlere bağlılığı ifade ederken, Moğol İstilâsıyla birlikte zemin bularak bir eylem ve hareket alanına dönüşmüştür. Daha sonraları Osmanlı Devleti'nin dağılması sürecinde ortaya çıkan otorite zaafından istifade etmiş; Birinci Dünya Savaşı ortamında dâhilî ve haricî etkenlerle siyasî bir güç elde ederek Arap coğrafyasında egemenlik oluşturmuş ve kurulan bazı devletlerin ideolojisi hâline gelmiştir.

Bu anlayışa göre hakikat “selef” adı verilen sadece ilk üç neslin inhisarındadır. Selefin kendi devir ve şartlarını yorumlama ve karşılaştığı yeni problemleri çözüme kavuşturma çabasını tümüyle göz ardı eden bu anlayış, modern hayatla, modern bilim ve zihniyetle bir hesaplaşmaya girişmeksizin dinî bilgiyi ilk üç asırdaki çözümlerle sınırlandırarak dini, fer'î çözümlerden ibaret donmuş bir hayat tarzına hapsedmiştir. Bu anlayış sahipleri, modernitenin etkisiyle ihdas ettikleri kendi hakikatlerini, ilk üç mübarek nesle izafe ettiklerinin de farkında olmamıştır. Kendi hakikatlerine ve dinî anlayışlarına inanmayanları, İslâm'ın ana yolunun tarih boyunca prensibi olan “Ehl-i kible tekfir edilmez.” düsturunu yok sayarak kolaylıkla tekfir eden bu zihniyet, kendi dışındaki bütün inanış ve mezheplerle savaşmayı cihad olarak kabul etmeye başlamıştır. Bunlara göre Müslümanların kıyamete kadar karşılaşacakları her mesele ilk nesillerce çözüme kavuşturulduğu için halefin, yani sonraki nesillerin Kur'an ve Sünnet yanında akıl, re'y ve içtihada yer veren dini anlama metotları, doğru ve geçerli değildir.

Bu anlayış, kendisini akıl, içtihat ve re'y karşısında muhalif bir karşıtlık üzerine konumlandırmış, dinî anlayış ve kavrayışı selefin eserinden/geleneğinden ibaret kabul ederek İslâmî bilgi kaynağını dirayetten arındırılmış rivayete indirgemıştır. Bu anlayışa göre doğrudan nasslara başvurmak yerine, fikhî konularda farklı metot takip ederek oluşan mezhepler ve tarih boyunca medeniyet üreten bütün düşünce okulları ehl-i bidat; irfan geleneğimizin derunî dinî tecrübesini yaşayan bütün tasavvuf mektepleri de ehl-i dalâlettir. Bu anlayışta bütün tekkeler, zaviyeler, türbeler, tarihî eserler, yıkılması ve tahrip edilmesi gereken birer şirk unsuru olarak kabul edilmiştir. Bu düşüncede Allah'ın cemal sıfatının bir tezahürü olarak İslâm medeniyetinin var ettiği bilim, sanat, estetik, edebiyat, bediiyyat ve mimarînin herhangi bir yeri ve değeri yoktur.

Dinî metinleri kanun metni gibi algılayan, bunlardaki hikmet ve gayeyi yok sayan bu anlayış, kendi yorumunu bizatihi dinle özdeşleştirerek bir hakikat tekeli ihdas etmiştir. Kur'an'la ilişkisi lâfzî ve harfî, Sünnetle ilişkisi zahirî ve şeklî olan, Allah'ın insana bahşettiği akıl ve istidatları vahyin karşısına koyarak reddeden bu anlayış, tarih boyunca İslâm'ın ana yolunu temsil eden Ehl-i Sünneti kendi tekeline alarak, diğer bütün mezhepleri ötekileştirerek, mezhep çatışmalarına zemin hazırlamış, medeniyet içi bir çatışma isteyen siyasal mühendisliklere de hizmet eder hâle gelmiştir.

Dini şekilciliğe mahkûm eden bu anlayış, ibadetlerde içtenliğin yaşanması, Allah

sevgisinin mahlûkata şefkat olarak yansıtılması, yaratılanın yaratandan ötürü hoş görülmesi, insanları rahatsız ve huzursuz etmekten sakınılması gibi ahlâkî hassasiyetlerin kaybolup gitmesine neden olmuş; din adına sadece baskı, şiddet, vahşet, dehşet ve zulüm üretmiştir. Başından beri İslâm medeniyetinin bir emaneti olarak kabul edilen ve Müslümanlarla birlikte yaşama ahlâkı ve hukuku çerçevesinde iç içe olan Ehl-i Kitap ve diğer dinî azınlıklar üzerinde korku üreten bu zihniyetten dolayı ne yazık ki barış ve esenlik dini olan İslâm, şiddet ve terörle yaftalanmaya, İslâm toprakları ise selâm ve eman yurdu olmaktan uzaklaşmaya başlamıştır.

Bu akım ve anlayış, Allah yolunda çaba sarf etmek anlamında müminin her türlü gayretini kapsayan cihadı, neredeyse “modern bir savaş doktrini”ne indirgemıştır. Böylece İslâm’ı sevgi, barış, merhamet ve adalet dini olarak tanıma/tanıtma ve anlama/anlatma imkânını ortadan kaldırmış; gittikçe fanatik bir şiddet sarmalına evrilerek başka dünyalarda ve özellikle Batı’da İslâm’ın ve Müslümanların bir fobi kaynağı hâline getirilmesine neden olmuştur.

İslâm medeniyetinde ve günümüzde üzerinde çokça konuşulan ve tartışılan bir başka anlayış da tasavvufla ilgilidir. Daha çok kişinin kendi nefisini tezkiye etmesi ve ferdin ıslahından cemiyetin ıslahına ulaşılması üzerine kurulan bu anlayış, başından beri toplumsal bir olgu olarak tarihimizde var olmuştur. İlk fitne dönemlerinde din eksenli siyasal çatışmalardan uzaklaşan ve daha sonraları özellikle Emevî saltanatının güç ve çıkar ilişkilerine bir tepki olarak derûnî dinî tecrübeyi bir yol ve yöntem olarak kabul eden tasavvufî anlayış, dünyevîleşen İslâm algısı karşısında uhrevîliği öne çıkararak dinin ihsan boyutunu, zühd ve takvayı esas almış, Allah’ın murakabesini tüm iş ve anlayışlarına temel kılmıştır. Anadolu’nun ve Balkanlar’ın Müslümanlaşmasında büyük bir fonksiyona sahip olan bu gelenek, daha sonraları istilâ ve işgal yaşayan bölgelerde hem Müslümanlığın muhafazasında hem de kurtuluş mücadelelerinde büyük hizmetler görmüştür. Her türlü ahlâkî eğitimle nefislerdeki azgınlıkları terbiyeyi esas alan tasavvuf, İslâm medeniyetinin en önemli ahlâk okulu olma özelliğini bugüne kadar korumuştur. İnsanın fitratında böyle bir dinî tecrübeye her zaman ilgi bulunduğu inkâr edilemez. Ancak söz konusu ilgi ve düşüncenin kurumsallaşarak organize bir yapı kazanmasıyla birlikte zühd ve takvaya yönelik hassasiyetlerin yerini, bu organize yapıların çıkarlarını gözeten reflekslerin aldığı da bilinen bir husustur.

Tasavvufa dayalı dinî yaklaşımların, Kur’an ve Sünnet çizgisinde kaldığı müddetçe insanın otokontrol ihtiyacını karşıladıkları muhakkaktır. Ancak bu tecrübenin kişisel olduğu, herkesi bağlayıcı olmadığı da bilinmelidir. Zira bu tecrübe, dinin doğru bilgisinden koptuğu takdirde kolayca subjektif bir hâle evrilebilmekte, eğitim ve pedagoji açısından da istismara dönüşebilmektedir. Bilhassa tasavvufî düşüncenin kurumsallaşmasıyla oluşan yapılar, zaman zaman teorik çerçevelerinin dışına çıkarak etki alanlarını güçlendirme adına pragmatizme kayabilmekte ve varlıklarının devamı için dünyevî kaygılarla hareket edebilmektedir. Burada bireyin güç ve çıkarından ziyade kurumsal güç ve çıkar, bütün hakikatin önüne kolayca geçebilmektedir.

Maalesef günümüzde tasavvufî karakterdeki bazı yapıların gelenekteki temel hassasiyetlerden uzaklaşarak dünyevî çıkar organizasyonları hâline geldiği görülmektedir. Müntesiplerinin nefis murakabesinin ve terbiyesinin büyük ölçüde sözde

kaldığı bazı uygulamalarda, mutlak bağlılık terbiyesi esas hâline gelmiştir. Bir kısım yapılarda dinin sahih bilgisini referans almaktan ziyade kişilerin subjektif görüş ve rüyaları önemli bir bilgi kaynağına dönüşebilmektedir.

Bilinmelidir ki İslâm'da akıl ve irade, mükellef olmanın en başta gelen şartıdır. Söz konusu bazı tasavvufi yapılarda ise akıl ve vahiy çoğu zaman bir bilgi kaynağı olmaktan çıkmakta, kişi mürşidinin karşısında âdeta gassalın önündeki meyyit misali iradesini mutlak teslim etmektedir. Modern zamanlarda yeryüzü ahâlisinin topyekûn içine sürüklendiği maddiyat düşkünlüğü, güç ve çıkar tutkusu, tüketim iştahı ve aşırı dünyevîleşme olgusu karşısında insanların manevî ihtiyaçlarını karşılamak için bir sığınma limanı olarak görülmesi gereken bu yapıların, zamanla dünyevîleşme meyilleri ve hâkimiyet çabalarıyla hem dinî hem de sosyal meşruiyetleri tartışılır hâle gelmektedir. İslâm'ın rahmet mesajlarının yeryüzüne yayılmasında, medeniyetimizin sevgi, aşk ve merhamet boyutunun öne çıkmasında işlevi yüksek olan irfan geleneğimizin ve tasavvufi ekollerin, günümüz tezahürlerinin tarihsel misyonlarına uygun şekilde kendi iç muhasebelerini yapmaları elzemdir. Bugün tarihsel referansına uygun olmadığı hâlde bu yapıların bir kısmı başkalaşarak varlığını devam ettirmektedir. İhvanlık hâli İslâm'ın özündeki uhuvveti zedeledikten, tekkenin varlığı İslâm'ın varlığının önüne geçmeden, kişinin aklını ve iradesini bir başkasına teslim etmeden bu tecrübenin zühd, takva ve ihsan boyutunda yaşanması başta Müslümanlar olmak üzere bugünün dünyasında herkes için manevî bir ihtiyaçtır.

Üzerinde durulması gereken bir başka olgu da özellikle bütün dünyayı kurtarma iddiasıyla ortaya çıkan ve mega idealler peşinde koşarak bir misyon edasıyla hareket eden dinî yapılardır. Bu tarz yapıların, özellikle sömürgecilik döneminden itibaren başlayan, çağımızda da bir hayli etkili olan kilise tarihinde de görüldüğü bilinmektedir. Uluslararası siyasî güçlerden kendilerini korumaları pek mümkün olmayan bu tarz hareketler, görünenden farklı bir ajandayı esas alarak faaliyet yürütmektedir. İlişkileri ve işleyişleri şeffaf ve legal olmadığı için değerlendirilmesi oldukça zor olan bu yapılar, iyi niyetle ilk bakışta masum bir görünüm sergilemektedir.

Başlangıçta bir kişi etrafında oluşan bu hareketler, zamanla kendi içinde bir yapıya, bir söyleme, bir gayeye ve büyük bir hedefe dönüşmektedir. Dinî referanslar ve peygamberlerin mücadelesi dahi daha çok araçsal bir boyut kazanan bu hareketlerde başarıya endeksli olmak büyük bir amaç hâline gelmektedir. Kendilerinin dışındaki hareket ve oluşumlara karşı mücadelede her yolun mubah sayıldığı bu yapılar, her türlü ortama uyum sağlamaya ve gizliliğe büyük önem atfetmektedir. Şahıs merkezli bu hareketlerde ahireti kazanma karşısında akıl ve vahiy devre dışı bırakabilmekte, körü körüne itaat kültürüyle iradeler teslim alınabilmektedir.

Unutulmamalıdır ki İslâm'a göre hakikat hiç kimsenin tekelinde değildir. Mümine düşen, hakikati kendi avucunda görmek ve insanları kendi hakikatine davet etmek değil, daima hakikatin yolunda olmaktır. Elbette İslâm yardımlaşma ve dayanışmayı esas alan bir ahlâk doğrultusunda birlik olmayı ve tüm Müslümanların ortak hedef, ortak gaye ve ortak idealde birleşmelerini ister. Ancak Kur'an-ı Kerim, Hristiyanlık ve Yahudilik örneklerinde olduğu gibi fırka ve hiziplere bölünmeyi, kendinden başkasına cenneti lâayık görmeyen kibirli ve müstağni dindarlıkları zemmeder. İslâm'ın daveti ve tebliği aşikârdır.

Meşru olan gayeye hiçbir zaman gayrimeşru yöntemlerle ulaşılmaz. Hile yapmak, şantaj uygulamak, desise oluşturmak ve fitne çıkarmak İslâmî ahlâkın asla tasvip etmeyeceği hususlardır. İslâm fitneyi savaştan beter görür. Dini, kişilere ve anlayışlara hasretmeyi değil, Allah'a has kılmayı ve tüm eylemlerin sadece O'nun rızasına uygun olmasını ister.

Bilinmelidir ki, İslâm dini hak, hukuk ve adalete dayalı faziletli ve ahlâklı bir toplum inşa etmeyi ister. Bunu, bir dinî sorumluluk ve vecibe olarak görür. Bu anlamıyla İslâm sadece bireysel ritüellerin ikamesine dayalı dinî vazifelerin yapılmasını isteyen bir din değildir. İslâm, hem bu dünya hem de ahiret hayatının saadet ve mutluluğunu esas alır. İslâm'ın ibadet anlayışı bütün yapıp ettiklerimizi ve tüm amellerimizi kapsar. Ubudiyet, kişinin başta yaratıcı olmak üzere kendisiyle, yaşadığı toplumla ve tabiatla olan ilişkilerinin tümünü içine alır. Bu anlamıyla toplumsal sorunlarla ilgili olmak Müslümanlığın bir parçasıdır. Toplumsal iş ve eylemlerde hakkı, hukuku ve adaleti esas almak Müslümanlara yüklenen bir görev olmanın yanında Allah'ın rızasını kazanmanın da bir gereğidir. Hiçbir kişisel menfaat ve çıkar, bu rızanın kazanılmasının üstünde görülemez. Toplumsal birlik ve beraberliğin en önemli ortak paydası dindir. İslâm, hiç kimsenin ve hiçbir yapının dini, bir çıkar aracı hâline getirerek güç ve menfaat kaynağına dönüştürmesine onay vermez.

Dinî yorum, fikir ve görüşler, tarihte olduğu gibi günümüzde de farklılık arz edecektir. Bu farklılıklar, medeniyetimizin bir zenginliğidir. Bu durum, aynı zamanda İslâm'ın dinî düşünce alanında bireylere tanıdığı özgürlüktür. Aslolan, düşünceden ziyade eylemlerin toplumsal bir ifsada ve zarara neden olmamasıdır. Kişi kendi dinî anlayışını hakikat gibi telakki edebilir, ancak karşısındakini ötekileştirerek tekfir edemez, onun hayat hakkını yok edemez.

İslâm, evrensel mesajlar içeren bir dindir. Yerel özellikler dikkate alınmadan, tarihsel uygulamalar irdelenmeden İslâm'ın evrensel mesajları doğrultusunda bir medeniyet inşa etmek mümkün değildir. Biz Müslümanlar için daima biri geçici ve küçük, diğeri ise kalıcı ve büyük olmak üzere iki aidiyet söz konusudur. Bir aileye, bir ırka, bir gruba, bir mezhebe, bir meşrebe, bir cemaate, bir ideolojiye olan intisabımız geçici, yani küçük mensubiyetimizdir. Asıl büyük aidiyet ve mensubiyetimiz ise İslâm ailesine olan mensubiyetimizdir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Müslümanlar için en büyük tehlike, küçük mensubiyetleri kimliğe dönüştürerek büyük mensubiyetin önüne geçirmeye kalkışmak olmuştur.

Dinî yaklaşımlar, hiçbir zaman köklü geleneğimizden ve medeniyetimizden aldığımız güçle geleceğe güvenle bakmamızın önündeki engeller hâline gelmemelidir. Aksine bu farklı oluşumların ürettiği farklı tonlardaki enerji, aynı tayfa kırılarak düşünce ufukumuzu aydınlatabilmelidir. Bugün Müslüman yürekleri zayıflatan, birlik ve bütünlüğümüzü içten içe kemiren, geleceğimize endişe yükleyen sorun, dışlama, sevgisizlik, tahammülsüzlük hastalığıdır. Bu hastalık, son kırk elli yılda bizim coğrafyamıza yine Müslüman bildiğimiz coğrafyalardan bulaşmıştır. Yabancı kaynaklı nevezuhur dinî hareketler de aynı şekilde halkımızı, ilim ve fikir insanlarımızı, geleceğimiz olan gençlerimizi, kurumlarımızı tehdit etmektedir. İslâm'ın müntesiplerinin yerel, bölgesel ve küresel ölçekteki sorunları iç içe geçerek büyümektedir. Hiçbir metodolojiye, usul ve erkâna bağlı olmaksızın Müslümanların halis duygularını kendi emelleri için kullanmaktan

çekinmeyenler, sonuçta ortaya kötürümleşmiş bağılıklar bırakmaktadır. Zaman akıyor ve biz bu meselelere ne gibi çözümler üretebildiğimiz hakkında sorumluyuz. Tarihin yeniden şekillendiği, ortak aklın harekete geçmesine en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönem, bizleri hiçbir hesap hatasını kaldırmayacak bir dikkate zorlamaktadır. İmanımızı çekilmez polemiklerle oyuna getirmeye çalışan, renkli öğretilerin gölgesinde din kardeşliğimizi talan eden, köklü geleneğimize haset dolu gözlerle bakarken hoyrat bir dille hakaret eden, akıl, iz'an ve ferasetten yoksun her türlü çaba karşısında uyanık olmak mecburiyetindeyiz. Uyarmak, uyandırmak, temkinli olmak, inisiyatif almak, "İslâm dünyasında neler oluyor?" sorusunun her zamankinden daha ağır ve daha derin olan cevaplarını bulmak ve vermek zorundayız.